

NEPAPRASTAS

MAŽE

VADINTOS TARNAITĖS GYVENIMAS IR
DIDŽIAI REIKŠMINGI NUOTYKIAI,

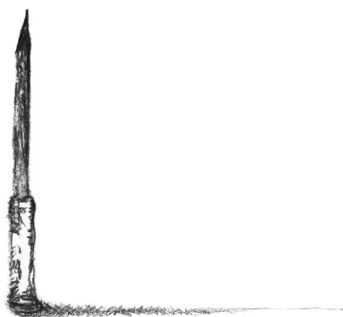
*kelionės po tris šalis, pasimetę vaikai, prarasti tėvai,
beždžionių šmėklos, siuvėjo manekėnai, medinės lėlės,
netikra draugija, vienas karalius, dvi princesės, septyni gydytojai,
vyras, skersai išilgai išvaikščiojęs Paryžių, žmogus,
pozavęs drabužių parduotuvės vitrinoje, jo įtakingoji motina,
vyras, kolekcionavęs žudikus, garsius filosofus, didvyrius,
pabaisas ir visas įžymybes, keli vienas už kitą didesni namai,
pažanga, traukimasis, gausi šeima, istoriškai svarbūs vaizdai,
žymūs žmonės, eiliniai piliečiai, meilė, neapykanta,
nekaltųjų žudynės, matytos žmogžudystės, draskomi kūnai,
kraujas gatvėse, vargas, kalėjimas, žlugimas,
vedybos, sučiupti ir išsaugoti prisiminimai,
kasdien rodoma nelaimė,
pasisavinta istorija.
Parašyta jos pačios.*

TAIP PAT

Nupiešta jos pačios.

Grafitu, anglimi ir juoda kreida.

{Taip atrodė jos plunksnakotis}

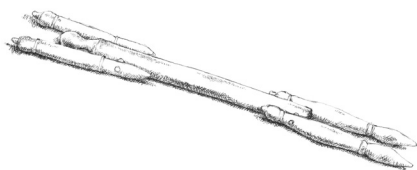
PRADŽIA

1761-1767

KAIMELIS

*Nuo mano gimimo iki
šeštų gyvenimo metų*

PIRMAS SKYRIUS

*Aš gimstu ir papasakoju apie
savo mamą ir tėvą*

Tais pačiais metais, kai Volfgangas Amadėjus Mocartas parašė menuetą klavesinui, tais pačiais, kai anglai Indijoje atėmė iš prancūzų Pudučerį, tais pačiais, kai pirmą kartą buvo išleistos vaikiškos dainos *Mirgėk, mirgėk, žvaigždele* gaidos, tais pačiais, tai yra 1761-aisiais, kai paryžiečiai savo salonuose pasakojo istorijas apie pilyse tūnančias pabaisas, senius mėlynomis barzdomis ir gražuoles, kurios niekada nepabus, apie batuotus katinus, stiklines kurpaites, mažus vaikus su šieno kuokštais plaukuose ir į asilo odą susisupusias dukteris, kai londoniečiai savo klubuose aptarinėjo karaliaus Jurgio III ir karalienės Šarlotės karūnavimo ceremonijos smulkmenas, už daugybės kilometrų nuo šio sambrūzdžio, nuošaliame Elzaso kaimelyje, nelemtai pribuvėjai, dviem kaimo merginoms ir persigandusiai motinai matant, gimė neišnešiotas kūdikis.

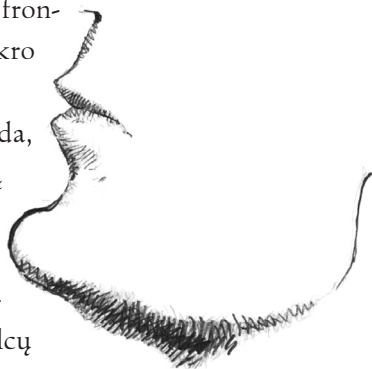
Naujagimė paskubomis buvo pakrikštyta Ane Mari Grosholc, nors paskui visi mane vadino tiesiog Mari. Iš pradžių būčiau tilpusi į nedideles savo mamos rieškutes, ir niekas nesitikėjo, kad ilgai

tempsiu. Bet, ištvėrusi pirmą naktį, nors man buvo pranašaujama niūri ateitis, gyvenau toliau ir prakvėpavau visą savaitę. Tada mano širdelė nesustodama ritmingai tvaksėjo visą pirmą gyvenimo mėnesį. Užsispyrusi nykštukinė būtybė.

Vieniša motina mane pagimdė aštuoniolikos, ji buvo smulkaus sudėjimo, ne aukštesnė nei metro penkiasdešimtys, be to, visiems pažįstama kaip pastoriaus duktė. Tas pastorius, mano senelis, dėl raupų tapęs našliu, buvo labai griežtas žmogus, įsikūnijusi tūžmastis juodais drabužiais, nė akimirka neišleidžianti dukters iš akių. Jam mirus, mano mamos gyvenimas pasikeitė. Ji ėmė bendrauti su kaimo žmonėmis, užsukdavusiais pas ją į svečius, o tarp jų buvo kareivis. Tam kareiviui, – šiek tiek vyresniam, nei įprasta, viengungiui, užvaldytam niūrios nuotaikos, mat buvo regėjęs baisių dalykų ir netekęs daugybės ginklo draugų, – mama krito į akį. Kareivis manė, kad jiedu galėtų būti laimingi, kitaip sakant, kad jiems būtų gera kartu liūdėti. Jos vardas buvo Ana Marija Valtner. Jo – Jozefas Georgas Grosholcas. Jiedu susituokė. Mano mama ir tėvas. Džiaugėsi meile.

Mano mamos nosis buvo didelė ir kumpa, romėniška. Tėvo smakras, jei teisingai pamenu, buvo stambus ir truputį riestas. Tas smakras ir nosis, rodos, tiko kaip kirvis kotui. Bet netrukus tėvo atostogos baigėsi ir jis grįžo į frontą. Mamos nosies ir tėvo smakro pažintis truko tris savaites.

Iš pradžių, kaip visada, buvo meilė. Meilė, kurią vienas kitam jautė tėvas ir mama, paliko amžiną žymę mano veide. Gimiau apdovanota Valtnerių nosimi ir Grosholcų smakru. Kiekviena iš šių dovanų buvo savaip

vertinga ir teikė giminei būdingą veido bruožą, tik bendras rezultatas atrodė ne visai vykęs, lyg būčiau turėjusi užaugti stambesnė, nei man buvo lemta. Vaikai gimsta skirtingi. Vieniems stebėtina ai anksti ima želti nuostabiai vešlūs plaukai arba kaltis dantys, kitų kūnas būna sėte nusėtas strazdanų, o kai kurie į šį pasaulį atkeliauja turėdami tokią šviesią kūno odą, kad tas blyškus nuogumas pribloškia visus, jį matančius. Aš kelią į gyvenimą prasiskyniau nosimi ir smakru. Suprantama, tada dar nežinojau, kokius nuostabius kūnus pažinsiu, kokiuose didžiuliuose pastatuose teks gyventi, kokių kruvinų įvykių sukurs mane įtrauks, ir vis dėlto, man rodos, nosis ir smakras jau tada nujautė, kas manęs laukia. Nosis ir smakras – šarvai visam gyvenimui. Nosis ir smakras, neišskiriami bendražygiai.

Mano luomo mergaitės negalėjo lankyti mokyklos, tad mama mane lavino per Dievą. Biblija buvo mano elementorius. O šiaip nešiojau malkas, miške rinkau prakurus, ploviau lėkštes, skalbiau, pjausčiau daržoves, parnešdavau mėsos. Šlaviau. Valiau. Nešiojau. Visada būdavau užsiėmusi. Mama išmokė mane stropumo. Turėdama kuo užsiimti, ji būdavo laiminga, tik baigusi darbą pradėdavo nerimauti, bet išsklaidydavo nerimą vėl radusi ką veikti. Ji nuolat triūsdavo, ir tas veiklumas jai tiko.

– Žiūrėk, – sakydavo mama, – ką dar gali padaryti. Visada rasi kokio nors darbo. Vieną gražią dieną grįš tėvas ir pamatys, kokia tu gera ir naudinga mergaitė.

– Ačiū, mama. Labai noriu būti pati naudingiausia.

– Kokia tu būtybė!

– Aš? Būtybė?

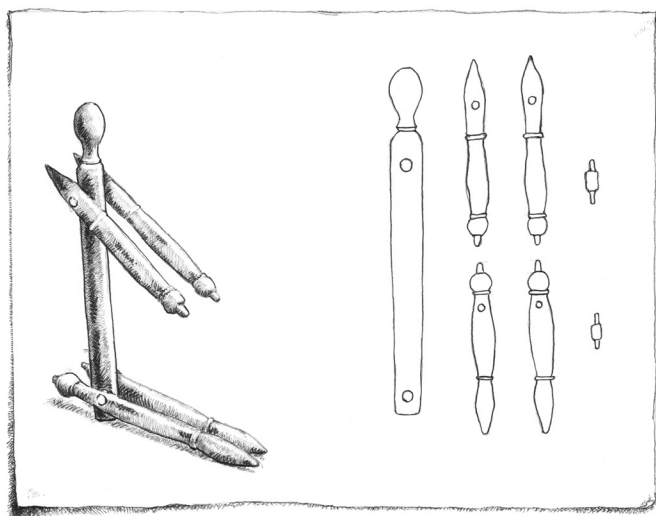
– Taip, mano mažutė būtybė.

Mama uoliai šukuodavo man plaukus. Kartais paliesdavo skruostą arba per vaikišką kepuraitę patapšnodavo viršugalvį. Gal ir nebuvo labai graži, bet man atrodė gražuolė. Ant apatinio vienos akies voko,

žemiau blakstienų, turėjo nedidelį apgamą. Gaila, nepamenu mamos šypsenos. Tik žinau, kad šypsodavosi.

Per pirmus penkerius metus išstypau tiek, kad ūgiu prilygau senam mūsų kaimynų šuniui. Paskui užaugau iki bumbulinių durų rankenų, kurias man patiko valyti. Dar vėliau mano viršugalvis pasiekė daugumos žmonių širdį ir sustojau. Kartais kaime mane pamačiusios ir į skruostą bučiuodavusios moterys murmėdavo: *Nelengva bus rasti porą.*

Penktojo gimtadienio proga mieloji mama padovanojo man lėlę. Tai buvo Marta. Patį ją taip pavadinau. Gerai pažinojau jos kūnelį, maždaug šešis kartus mažesnį už manąjį, judindama jį ir lankstydamą – kartais šiurkščiai, kartais labai švelniai – puikiai jį ištyrinėjau. Marta atėjo pas mane nuoga ir be veido. Ji buvo tik septyni mediniai kaiščiai, tinkamai surinkti, priminę žmogaus kūną. Neskaitant mamos, Marta buvo mano pirmas artimas ryšys su pasauliu. Be jos nežengdavau nė žingsnio. Mes – mama, Marta ir aš – drauge buvome laimingos.

ANTRAS SKYRIUS

Groscholcų šeima

Tuos kelerius pirmuosius metus tėvo nebuvo, kariuomenė vis rasko dingo atidėti jo atostogas. Ir ką jis galėjo padaryti? Vargšui pienės pūkuai tenka skristi pavėjui. Tėvo nebuvo, bet mes jo nepamiršome. Būdavo, mama pasisodina mane ant taburetės, prie krosnies, ir pasakoja apie jį. Tardama tą žodį – *tėvas* – labai džiaugdavausi. Kartais, kai mamos šalia nebūdavo, tėvą man atstodavo krosnis, krėslas, skrynčia arba medžiai: ruošdamasi sutikti grįšiantį tėvą, kalbindavau juos, lenkdavausi jiems, net apkabindavau. Jis buvo visame kaime, bažnyčioje, prie karvidžių. Mama sakydavo, kad tėvas – stuomenin- gas vyras. Jei nebūtų grįžęs, mudviejų atmintyje toks būtų ir išlikęs.

Bet vieną dieną ėmė ir grįžo. Tiesą sakant, tėvas buvo priverstas išeiti į atsargą – ne todėl, kad nukentėjo per mūšį, mat tais metais Europoje mūšių nevyko, o dėl to, kad per paradą jį sužeidė užsikirtu- si patranka. 1762-aisiais vykusiam Freibergo mūšyje pabūklas buvo pažeistas ir, matyt, tinkamai nepataisytas, nes pirmas ir vienintelis mėginimas panaudoti šį sugadintą įtaisą negrįžtamai pakeitė mano gy- venimą. Per sekmadienį vykusį, tai patrankai paskutinį kariuomenės

paradą jos dagtis buvo uždegta tikintis salvės, bet vamzdis kažkodėl užsikimšo ir pabūklas iššovė pro viršutinę angą, plačiu ratu spjaudamas sierą, anglį, salietrą ir įkaitusio metalo gabalėlius. Į to šūvio lauką pateko ir tėvas, tad pagaliau buvo išleistas namo.

Mama nesitvėrė džiaugsmu, bet ir nerimavo.

– Tavo tėvas grįžta namo, pas mus! Jis netrukus pasveiks. Jaučiu, kad taip ir bus. Tavo tėvas, Mari!

Tik kad parsiradęs vyras į mūsų namus įriedėjo su ratukais. Tėvas grįžo neįgaliojo vežimėlyje. Gelzganos jo akys ašarojo ir, rodės, nepažino priešais stovinčios žmonos. Šiai ėmus drebėti ir kūkčioti, niekas nepasikeitė. Ant tėvo galvos nebuvo plaukų, sprogsi patranka nupėšė jį plikai. Bet labiausiai šiam varganam ratukuose padrėbtam ryšuliui trūko žemutinio maksilinio kaulo – didžiausio žmogaus veido kaulo, įprastai vadinamo apatiniu žandikauliu.

Dabar turiu ką ką prisipažinti: tai aš paskolinau tėvui savo smakrą. Kitaip argi mano smakras būtų toks stambus ir riestas? Nors tėvo niekada nebuvau mačiusi, troškau ant kūno turėti jo žymę, kad būtų aišku kaip dieną, jog aš priklausau jam, o jis – man. Dabar negaliu tiksliai pasakyti, – mat ankstyvos mano vaikystės metai jau tolima praeitis, o kitų to meto veikėjų gyvenimo scenoje nebėra, – ar, tik grįžus tėvui, ištikta ilgesio priepuolio paskelbiau, girdi, mano smakras – jo smakras, ar visada tuo tikėjau. Šiaip ar taip, svarbiausia buvo tai, kad tėvo namuose trūko, todėl troškau susikurti aiškesnį vaizdą vyro, kuris iš tiesų buvo nelaimės prislėgtas mano tėvas, ir geriau jį suprasti. Norėjau matyti jį visą ir įsivaizdavau, kad mano veidas padės baigti kurti priešais sėdėjusio nelaimingo ir sužlugdyto tėvo portretą.

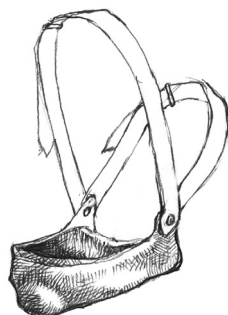
Tėvui grįžus namo, man pasitaikė proga akimirką žvilgtelėti į savo ateitį. Langelis prasivėrė ir kažkas mane pašaukė.

Gal ratukuose sėdėjusiam vyrui ir trūko apatinio žandikaulio, bet netrukus tą ertmę užpildė jam pritaikyta sidabrinė plokštelė. Ji

buvo išlieta pagal vidutinio žmogaus apatinės veido dalies šabloną. Sidabrinė plokštelė buvo išimta iš formos, tad neapsiriksiu sakydama, kad dar kelios dešimtys nelaimėlių turėjo tokį pat sidabrinį smakrą kaip ir mano tėvas. Tą sidabrinę plokštelę buvo galima nuimti. Namų grįžo dvi tėvo dalys, kurias beveik be skausmo buvo galima sujungti.

Mano vargšas tėvas nenutuokė, kur atsidūrė. Jis nepažino savo žmonos ir negalėjo patvirtinti, kad tyliai jį stebinti maža mergaitė yra jo duktė.

Mama vėl nusisamdė pagalbininkę – buvusią savo pribuvėją, švelnią, dažnai kvapo pritrūkstantią poniją putliomis rankomis, ieškojusią progų užsidirbti, o ši dažnai pasikviesdavo gydytoją iš gretimo kaimo, daktarą Zanderį. Kartu jie įrengė ligoniui kambarėlį šalia virtuvės, ir, ten atsidūręs, tėvas iš jo nebeišėjo. Jis visą dieną gulėjo tame kambarėlyje, kartais žvelgdamas pro langą, kartais spoksodamas į lubas, bet, manau, niekada į nieką nesutelkdamas dėmesio. Valandų valandas sėdėdavau prie tėvo, ir jis man nieko nesakydavo, todėl ištardavau jam kelis žodžius ir įsivaizduodavau, kiek daug jis norėtų man papasakoti.

Tėvui pasiradus, mama užlipo laiptais į savo miegamąjį ir užsidarė duris. Ilgainiui ji vis daugiau laiko ėmė leisti lovoje. Liovėsi žiūrėti į priekį, ir jai tai buvo ne į gerą. Daktaras Zanderis paaiškino, kad mano mama patyrė stiprų sukrėtimą ir kad reikia atsargiai padėti jai atitokti. Tėvui grįžus, pasikeitė visas jos kūnas: oda pagelto ir tapo blizgi kaip svogūno lukštas. Nuo jos ėmė sklįsti iki tol neuosti kvapai. Vieną žiemos rytą radau mamą pusnuogę, gulinčią lauke ant žemės ir verkiančią. Padėjau jai grįžti į lovą.

Blaškiausi tarp tėvų, tarp mamos viršuje ir tėvo apačioje, ir abiem jiems skaitydavau Bibliją. Naudodamasi suneriamu suoleliu kojoms,

kad būčiau didesnė, įsitaisydavau skirtingose vietose prie tėvo lovos, – nelygu, kokios pagalbos jam prireikdavo. Padėdavau jį nuvalyti ir nuprausti. Pribuvėja su manimi elgėsi labai maloniai, kartais stipriai priglausdavo prie krūtinės, o aš stebėdavausi, kad suaugusiųjų kūnai gali būti tokie dideli, ir taip pat iš visų jėgų spausdavau ją glėbyje. Mudvi dažnai drauge valgydavome, manau, pribuvėja, ko gero, dalydavosi su manimi savo maistu. Kai kalbėdavo su manimi apie tėvą, jos kaktoje pasirodydavo rūpesčio raukšlės, o prabilusi apie mamą kraipydavo galvą.

Vieną rytą, man sėdint prie jo lovos, tėvas mirė. Tyliai ir ramiai. Atidžiai jį stebėjau. Jis sudrebėjo, virptelėjo ir labai tyliai, beveik nepastebimai, mus paliko. Paskutinį menką garsą išleido tik iš Grosholco galvos besiveržianti paskutinė Grosholco mintis. Man vis dar sėdint ir laikant jo ranką, į kambarėlį įėjo pribuvėja. Ji iš karto susivokė, kad tėvo nebėra tarp gyvųjų. Atsargiai padėjo vieną velionio ranką ant krūtinės, kitą užkėlė šalia pirmosios, tada paėmė už rankos mane ir nuvedė pas savo dukterį. Tą naktį turėjau miegoti jos namuose.

Po poros dienų tėvą palaidojo. Bet dėžėje, ant kurios dangčio buvome paprašytos mesti žemę, tėvas gulėjo ne visas. Daktaras Zanderis man atidavė sidabrinę tėvo plokštelę ir paaiškino, kad ją galima brangiai parduoti. Ji buvo sunkoka, svėrė kaip vandens pripiltas alavinis puodelis. Nesilioviau svarsčiusi, ar tėvui jos nepritrūks, ir nujaučiau, kad būtų buvę geriau jam tą plokštelę palikti. Norėjau atkastį kapą ir įkišti smakro plokštelę į karstą. Dėl Dievo, kaip kitaip Rojuje jis būtų galėjęs kalbėti? Bet paskui, dar kartą viską gerai apsvarsčiusi, supratau: iš tiesų ta sidabrinė plokštelė nebuvo mano tėvo smakras. Ji buvo išlieta pagal kažkieno kito smakrą. Tik aš turėjau tikrą jo smakrą, kasdien, kiekvieną akimirką, šiek tiek žemiau mamos nosies.

Tėvas mirdamas paliko kareivio uniformą, sidabrinę smakro plokštelę, našlę, pusiau našlaitę ir skurdą. Jo kario rentos nepakako.

Kad išgyventume, mamai reikėjo rasti darbą. Šio reikalo ėmėsis daktaras Zanderis per savo pažįstamus gydytojus sužinojo, kad kažkokiam Filipui Kurcijui iš Berno ligoninės reikia namų tvarkytojos. Daktaras Zanderis sakė, girdi, darbas ir pojūtis, kad yra reikalinga, išsaugos mano mamai sveikatą.

Mama, kurios spindintis kūnas nuo galvos iki kojų liudijo, kokia ji nelaiminga, sėdo rašyti laiško daktarui Kurcijui. Daktaras Kurcijus jai atsakė. Gavusi laišką, mama tarsį susigrąžino gebėjimą judėti ir sukosi greičiau nei anksčiau, lyg siaubingai baimindamasi sustoti.

– Labai išsimokslinęs ponas, Mari! – išpūtusi akis sušuko ji. – Miestietis, Mari, miesto gydytojas! Galime pamiršti ankštus ir tamsius kaimo trobelės kambarius. Ten rasime menes aukštomis lubomis, kupinas šviesos ir gryno oro. Mano tėvas, tavo senelis, vis kartodavo, kad esame verti geresnių namų. Ak, miestas! Miestietis Kurcijus!

Netrukus, 1767-aisiais, mudvi su mama jau sėdėjome link Berno miesto dardančiame vežime. Įsitaisiau šalia, vienoje saujoje gniauždama jos suknios sijono kraštą, kitoje – išlietą tėvo žandikaulį, Martą pasidėjusi ant kelių. Grosholcų šeima kėlėsi gyventi kitur. Kratydamosi tolome nuo mano gimtojo kaimelio, nuo kiaulidžių, nuo bažnyčios ir nuo tėvo kapo.

Ir neketinome grįžti.